

Siyer Oryantalizminin Erken Kaynakları: Kindî Risâlesi ve Akademik Oryantalizmde Yansımaları

Early Sources of Sîrah Orientalism: The Apology [Risâla] of Al-Kindi and Its Reflections in Academic Orientalism

Ali TEKKOYUN

Dr. Öğr. Üyesi

Asst. Prof.

Ege Üniversitesi, Birgivi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
Ana Bilim Dalı, İzmir/Türkiye. <https://ror.org/02eaafc18>

Ege University, Birgivi Faculty of Theology, Department of Islamic
History and Arts, İzmir/Türkiye. <https://ror.org/02eaafc18>

ali.tekkoyun@ege.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7073-8105>

Atıf & Cite As: Tekkoyun, Ali. "Siyer Oryantalizminin Erken Kaynakları: Kindî Risâlesi ve Akademik Oryantalizmde Yansımaları". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 19 (Ağustos 2026), 1-16. <https://doi.org/10.56288/siyer.1990294>

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 8 Temmuz 2026

Kabul Tarihi: 18 Ağustos 2026

Yayın Tarihi: Ağustos 2026

Article Information

Article Type: Research Article

Received: 8 July 2026

Accepted: 18 August 2026

Publication Date: August 2026

Değerlendirme: Makale, editörler veya yayın kurulu üyelerinden en az bir iç hakem ve çift taraflı kör hakemlik esasına göre en az iki dış hakem tarafından incelenmiştir.

Benzerlik: Benzerlik taraması (intihal.net) yapılarak intihal içermediği teyit edilmiştir.

Etik Beyan: Yazar, bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalarını kaynakçada belirttiğini beyan eder.

Yapay Zekâ Etik Beyanı: Yazar, bu makalenin hazırlanma sürecinde yapay zekâ araçlarından yararlanmadığını ve bu husustaki tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu beyan eder.

Etik Bildirim: editor@siyeryayinlari.com

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/siyer/policy>

Çıkar Çatışması: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansman: Yazar, bu araştırmayı desteklemek amacıyla herhangi bir dış fon kullanılmadığını beyan eder.

Telif Hakkı & Lisans: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir ve çalışması CC. BY-NC. 4.0. lisansı altında yayımlanmaktadır.

Yayıncı: Siyer Yayınları

Review Process: The article was reviewed by at least one internal reviewer from among the editors or members of the editorial board (single-anonymized) and by at least two external reviewers in accordance with the double-blind peer-review process.

Plagiarism Check: A similarity check was conducted using intihal.net, and the article was confirmed to be free of plagiarism.

Ethical Statement: The author declares that this study was prepared in accordance with scientific and ethical principles and that all works consulted are cited in the bibliography.

AI Ethics Statement: The author declares that no AI tools were used in the preparation of this article and assumes full responsibility for this regard.

Complaints: editor@siyeryayinlari.com

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/siyer/policy>

Conflicts of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Funding: The author declares that no external funding was received to support this research.

Copyright & License: The author retains the copyright to the work published in the journal, and the work is published under the CC BY-NC 4.0 License.

Published by: Siyer Publications

Öz

Bu çalışma, on dokuzuncu yüzyılın nesnellik ve bilimsellik paradigmlarına dayanarak neşet eden akademik siyer oryantalizminin Hz. Muhammed'e dair tasavvurunu, geleneksel Hristiyan teolojisinin şekillendirdiğini savunmaktadır. Çalışmada, Hz. Peygamber'in mucizeleri örnekleminde dokuzuncu yüzyıla tarihlendirilen erken dönem Hristiyan reddiyesi *Kindî Risâlesi* ile on dokuzuncu yüzyıl siyer oryantalizminin kurucu isimleri Aloys Sprenger (1813-1893) ve William Muir'in (1819-1905) görüşleri karşılaştırmalı tarih ve metin analizi yöntemleriyle mukayese edilmektedir. İnceleme sonucunda, *Risâle*'nin Hristiyan teolojisini merkeze alarak geliştirdiği mucizeleri inkâr söyleminin Sprenger tarafından pozitivist tıp aracılığıyla; Muir tarafından ise metin ve kaynak tenkidi yöntemiyle rasyonelleştirildiği tespit edilmiştir. Nihayetinde çalışma, siyer oryantalizminin nevezuhur bir söylem olmaktan ziyade klasik Hristiyan reddiye geleneğinin akademik/bilimsel bir kılıfa bürünerek varlığını sürdüren modern bir tezahürü olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Oryantalizm, Kindî Risâlesi, Aloys Sprenger, William Muir.

Abstract

This study argues that traditional Christian theology shaped the perception of the Prophet Muhammad within academic sırah Orientalism, a domain that emerged anchored in nineteenth-century paradigms of objectivity and scientificity. Focusing on the miracles of the Prophet as a case study, the research employs comparative historical and textual analysis to contrast *The Apology of al-Kindî [Risâlat al-Kindî]* -an early Christian polemic dated to the ninth century- with the perspectives of Aloys Sprenger (1813-1893) and William Muir (1819-1905), founding figures of nineteenth-century sırah orientalism. The investigation reveals that the discourse denying miracles, originally developed in the *Risâla* through a lens centered on Christian theology, was rationalized by Sprenger via positivist medicine and by Muir through textual and source criticism. Ultimately, the study demonstrates that sırah orientalism, far from being a novel discourse, represents a modern manifestation of the classical Christian polemical tradition, persisting under an academic and scientific guise.

Keywords: Sırah, Orientalism, The Apology of al-Kindî, Aloys Sprenger, William Muir.

GİRİŞ

Oryantalizm kavramı halen başlangıç zamanı, kavramsal çerçevesi, muhtevası, sınırları, hedefleri, yaklaşımı ve kaynakları itibarıyla süregelen tartışmaların odağında yer almaktadır.^[1] Bu makale, mevcut tartışmaları yok saymaksızın, genelde İslam'ı, özelde Siyer disiplini merkeze alan oryantalizm ile ilgilenmektedir. “Siyer Oryantalizmi” şeklinde bir kavramsallaştırma ortaya koymak, henüz şu aşamada mümkün olmayabilir. Zira genelde Doğu dünyasına, özelde İslam'a mahsus oryantalizm tanımlamasındaki belirsizlik, bu türden kavramsallaştırmaların önündeki önemli bir engeldir. Buna rağmen, gayr-ı müslimlerce Hz. Muhammed'in hayatı, kişiliği, nübüvveti gibi konuları esas alan çalışmaları ifade etmek üzere “Siyer Oryantalizmi” tabirini, şimdilik bir tanımlama olarak kullanmayı teklif etmekteyiz. Böylece doğası gereği sınırları net bir şekilde çizilemeyen ancak birbiriyle bağlantılı Siyer, Hadis, Tefsir, Kelam disiplinlerine ait eserleri farklı İslami ilimler arasında değerlendirmek mümkün hale gelebilir. Nitekim çalışmamızın ele aldığı *Kindî Risâlesi*, bu türden bir eser olarak örnek verilebilir. Zira esasında İslam dinine, Hz. Muhammed'in nübüvvet görevi üzerinden itiraz eden *Risâle*, klasik İslami ilimler tasnifi nazarından Kelam disiplini altında rağbet gören reddiye türünde bir eserdir. Bu yönüyle aynı zamanda Dinler Tarihi alanının da doğrudan konusu olagelmıştır.

Kindî Risâlesi adıyla meşhur olan ve reddiye/polemik türündeki bu eser, uzun süre Doğu ve Batı Hristiyan dünyasının İslam ve Hz. Muhammed algısını şekillendirmesi bakımından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bu önemi göstermek adına Fuat Aydın'ın *Risâle* üzerine yaptığı çalışmayı zikretmek gerekir.^[2] Aydın, çalışmasında Abdülmesîh İshâk el-Kindî'ye (öl. III./IX. yüzyıl [?]) atfedilen *Risâle* örneğini merkeze koyarak Batı'nın İslam anlayışının kökenlerini ele almaktadır. Onun çalışması, *Risâle*'nin XVI. yüzyıla kadar Batı Hristiyanlığının İslam algısının teşekkülündeki rolünü örneklerle göstermekte ve nihayetinde bu etkinin XX. yüzyıla kadar uzandığını iddia etmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, Aydın'ın getirdiği noktadan sonrasına odaklanmaktadır. Buna göre XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarına tarihlendirilen akademik oryantalizmin sahip olduğu Hz. Muhammed tasavvurunun esasında Hristiyanlığın teolojik ilkeleri üzerine temellenendirildiği iddiasıyla yola çıkmaktadır.^[3] İddiamızı savunmak adına, karşılaştırmalı tarih ve metin analizi yöntemlerini kullanarak henüz erken dönem sayılabilecek III/IX. yüzyıla tarihli ve Doğu Hristiyanlığına ait bir reddiye olduğu kabul edilen *Kindî Risâlesi* örneğinde, siyer oryantalizminin iki öncü ismi Aloys Sprenger (öl. 1893) ve Sir William Muir'in (öl. 1905) görüşleri mukayese edilecektir. Örneklem konusu olarak Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkâr etmek üzere onun *mucize göstermediği* hakkında dile getirilen iddialar ele alınacaktır. Böylece klasik oryantalizmin, nevezuhur söylemlerden öte, inkârcı/reddiyeci Hristiyan anlayışın “akademik/bilimsel” kılıfa bürünmüş şekliyle, modern bir İslam-karşıtı ideolojik yaklaşım tarzı olarak varlığı sürdürdüğünü göstermeye çalışacağız. Bu çerçevede *Risâle*'de Hz. Peygamber'e dair anlatımları ve kurgulanan algıyı, kaleme aldıkları Hz. Muhammed biyografileri sayesinde bilimsel oryantalizmin iki öncü

[1] Edward Said (öl. 2003), genel manasıyla oryantalizmi, Doğu dünyası üzerinde hâkim olan Batı hegemonyası ve sömürgecilikle ilişkilendirerek tasvir eder. Bk. Edward W. Said, *Orientalism* (New York: Vintage Books, 1979). Said'in tanımından hareketle oryantalizmin İslam'a dair yaklaşımları hakkında bk. Adnan Muhammed Vezzan, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, çev. Yavuz Fırat (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2013). Said'in tarafgir bir tutum sergilediğini savunan Robert Irwin, Said'in oryantalizm tanımına, dönemine, kapsamına eleştirel yaklaşır ve oryantalizmi bilme arzusunun bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşünür. Bk. Robert Irwin, *Oryantalistler ve Düşmanları*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: YKY Yayınları, 2008).

[2] Fuat Aydın, “Batı'nın İslâm Anlayışının Doğulu Kökenleri ya da Abdülmesîh İshak el-Kindî'nin Risâle'sinin Serencamı”, *Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılar ve Avrupa Seyahat ve Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. Seyfi Kenan (İstanbul: İSAM Yay., 2010), 189-252. Aydın, daha sonra bu çalışmasını genişleterek yayınlamıştır. Bkz. Fuat Aydın, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi* (Ankara: Eski Yeni Yay., 2011).

[3] Bu etkinin sonraki dönemlere tevarüs ettiğini, büyük ölçüde Muir'den etkilenen David S. Margoliouth'un görüşlerinde de görmek mümkündür. Konu hakkında örnek bir çalışma için bk. Huzeyfe Alkan, “David Samuel Margoliouth'un Hz. Peygamber'in Şahsiyeti Hakkındaki İddialarına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İSTEM* 45 (01 Haziran 2025): 1-30. <https://doi.org/10.31591/istem.1612222>.

ismi haline gelen Sprenger ve Muir üzerinden takip edeceğiz. Her ne kadar Batı literatüründe on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Humphrey Prideaux (öl. 1724) veya George Sale (öl. 1736) gibi oryantalistler tarafından Hz. Muhammed biyografisi denemeleri mevcut olsa da bu çalışmalar bir taraftan birincil siyer kaynaklarına doğrudan erişimden yoksun diğer taraftan ise modern tarih yöntemlerinden beri teolojik polemik odaklıdır. Buna karşılık İbn İshâk (öl. 151/768), İbn Hişâm (öl. 218/833), Vâkıdî (öl. 207/823) ve İbn Sa'd (öl. 230/845) gibi Siyer'in ana kaynaklarını tarihsel-eleştirel tenkit süzgecine tabi tutarak ilk tam kapsamlı Siyer biyografilerini telif edenler Sprenger ve Muir olmuşlardır. Bu nedenle çalışmamız, *Kindî Risâlesi*'ndeki polemik mirasının modern akademiye ve bilimsel paradigmaya nasıl tahvil edildiğini izlemek adına bu iki kurucu figürle sınırlandırılmıştır.

1. KİNDÎ RİSÂLESİ VE HZ. MUHAMMED'İN MUCİZE GÖSTERMEDİĞİ İDDİASI

1.1. Kindî Risalesi

Kindî Risâlesi olarak meşhur eserin tam adı *Risâlatü 'Abdîlmesîh ilâ'l-Hâşimî yaruddu bihâ 'aleyhi ve yad'uhu ile'l-Nasraniyye*'dir.^[4] *Risâle*'nin müellifi, kaynaklarda Abdülmesîh b. İshâk el-Kindî şeklinde geçmektedir.^[5] Eserin adından da kısmen anlaşılacağı üzere *Risâle*, Abdülmesîh tarafından, kaleme aldığı bir risaleyle kendisini İslâm'a davet eden Abdullah b. İsmail el-Hâşimî'ye reddiye ve onu Hristiyanlığa davet etmek amacıyla yazılmıştır.^[6] Doğu Hristiyan dünyasında kaleme alınan *Risâle*'nin 1142-1143 yıllarında Latinceye çevrilmesiyle reddiye, Batı Hristiyan dünyasına ulaşmış ve böylece Avrupa'da sıklıkla başvuru bir eser haline gelmiştir.^[7]

Risâle, İslâm'a bir reddiye olma vasfıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetini inkâr etme iddiasındadır. Ana hatlarıyla *Risâle*, ilahiyat, Hz. Muhammed'in nübüvveti, Kur'an'ın keyfiyeti, İslâm'ın ibadet ve adetleri ile Hristiyanlığa iman konularını ele almaktadır. Hristiyan teolojisinin esas alındığı *Risâle*'de temel argüman, *Rab İsa Mesih'in ortaya çıkışıyla peygamberliklerin sona erdiği ve artık ondan sonra peygamber gelmeyeceği fikri ve bunun üzerine inşa edilen Hz. Muhammed'in yalancı/sahte peygamber olduğu* iddiasıdır.^[8] Böylece *Risâle*, Hz. Peygamber'in nübüvvetini inkâr

[4] Farklı nüshaları bulunan *Risâle*, iki risâleyi de muhtevi şekilde yer aldığı için kaynaklarda *Risâlatü 'Abdillâh ibn İsmâ'il el-Hâşimî ilâ 'Abdîlmesîh ibn İshâk el-Kindî yad'uhu bihâ ilâ'l-İslâm ve risâlatü 'Abdîlmesîh ilâ'l-Hâşimî yaruddu bihâ 'aleyhi ve yad'uhu ile'l-Nasraniyye* olarak da kayıtlıdır. *Risâle*'nin el yazmaları hakkında bk. Aydın, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*, 75-76. *Risâle*, farklı zamanlarda ve çeşitli dillerde neşredilmiştir. Arapça olarak bilinen en erken neşir Anton Tien (öl. 1920) tarafından 1880 yılında yapılmıştır. Bk. Abdülmesîh b. İshâk el-Kindî, *Risâlatü 'Abdallâh ibn İsmâ'il el-Hâşimî ilâ 'Abdîlmesîh ibn İshâk el-Kindî yad'uhu bihâ ilâ'l-İslâm ve risâlatü 'Abdîlmesîh ilâ'l-Hâşimî yaruddu bihâ 'aleyhi ve yad'uhu ile'l-Nasraniyye*, thk. Anton Tien (London: Gilbert & Rivimington Pub., 1880). Çalışmamızda esas aldığımız neşir ise Georges Tartar tarafından risâlelerin tahkikini içeren doktora çalışmasıdır. Bk. Georges Tartar, *Hivâru İslâmî Mesîhî fî ahdi'l-Halîfetü'l-Me'mûn (813-834): Risâleteyn el-Hâşimî ve'l-Kindî [Dialogue islamo-chrétien sous le calife al-Ma'mûn (813-834): Les Épitres d'al-Hâşimî et d'al-Kindî]* (Université des Sciences Humaines de Strasbourg Faculté de Théologie Protestante, Doktora, 1977). *Risâle*'nin nüshaları ve çevirileri hakkında bk. Aydın, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*, 109-111. Batı dillerindeki diğer çeviriler hakkında bk. Laura Bottini, "The Apology of al-Kindî", *Christian-Muslim Relations - A Bibliographical History Volume 1. (600-900)*, ed. David Thomas ve Barbara Roggema (Leiden&Boston: Brill, 2009), 590.

[5] Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Hârezmî el-Bîrûnî, (öl. 440/1049), *el-Âsârü'l-Bâkiye anî'l-Kurânî'l-Hâliye*, (b.y.: y.y., ts.), 241.

[6] *Kindî Risâlesi* olarak anılan reddiye, yazarı, telif tarihi ve hatta otantikliği açısından tartışmalı bir eserdir. Çalışmamızın bağlamı ve kapsamı göz önüne alındığında *Risâle*'ye dair bu tartışmaların tamamına burada değinmek mümkün değildir. Dolayısıyla eser hakkındaki genel kabulü burada vermekle iktifa etmeyi uygun görüyoruz. Eser hakkındaki daha fazla malumat ve tartışmalar için bk. William Muir, *The apology of Al Kindy, written at the court of Al Mâmûn (A.H. 215; A.D. 830) in defense of Christianity against Islam. With an essay on its age and authorship read before the Royal Asiatic Society*, ed. ve çev. William Muir (London: Smith, Elder & Co., 1882); Gerard Troupeau, "al-Kindî, 'Abd al-Masîh", *Encyclopaedia of Islam, Second Edition* (Leiden: Brill Pub., 1986), 5/120-121; Louis Massignon, "Kindî, 'Abd al-Masîh b. Ishâk", *Encyclopaedia of Islam* (Leiden: Brill Pub., 1987), 4/1021; P.S. van Koningsveld, "The Apology of al-Kindî", *Religious Polemics in Context*, ed. T.L. Hettema ve A. Van der Kooij (Assen: Royal Van Gorcum Pub., 2004), 69-92.

[7] Emilio Platti, "Criteria for Authenticity of Prophecy in 'Abd al-Masîh al-Kindî's Risâla", *Books and Written Culture of the Islamic World: Studies Presented to Claude Gilliot on the Occasion of His 75th Birthdays*, ed. Andrew Rippin ve Roberto Tottoli (Leiden: Brill Pub., 2014), 7; Aydın, "Batı'nın İslâm Anlayışının Doğulu Kökenleri", 34-38.

[8] Tartar, *Risâle*, 99.

sadedinde onun savaşçı olması, şehvet düşkünü olması ve mucize göstermemesi gibi çeşitli iddiaları dile getirir. Bu çerçevede biz, *Risâle*'de dile getirilen söz konusu hususlar arasından Hz. Peygamber'in mucize göstermediği iddiasını ve Kindî'nin bu iddiasını nasıl meşrulaştırmaya çalıştığını ele alacağız.

1.2. Kindî Risâlesinde Hz. Peygamber'in Mucizelerine Dair Görüşler

Risâle'de Hz. Muhammed'in peygamberliğine itiraz noktasının temel dayanağı, peygamberlik alametleri bağlamında özellikle peygamberlik-mucize ilişkisi üzerine şekillenmektedir. Hristiyan teolojisini esas alan bir anlayış ve Hristiyanlığın kutsal kitaplarından sunulan örnekler ile peygamberliğin şartı olarak mucize, referans noktası olarak gösterilmektedir. Buna göre Hz. Muhammed'in nübüvvetini değerlendiren *Risâle*, önceki peygamberlerin hayatlarından getirdiği mucize anlatımları örnekleriyle karşılaştırma yapmakta ve mucize göstermeyen Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olamayacağını savunmaktadır. Hz. Muhammed'in nübüvvetine itiraz sadedinde *meleklerin yardımı ve bilinmeyene (gaibe) dair haber vermesi* konuları *Risâle*'de öne çıkmaktadır.

Eserde peygamberlik alametlerine dair en sık atıfta bulunulan konuların başında meleklerin yardımı gelmektedir. *Risâle*, bilhassa herhangi bir çatışma olmaksızın sonuçlanan seriyye ve gazveleri, Hz. Muhammed ile Müslümanların korkması ve Müslümanların Hz. Peygamber'e gerçekten inanmamış olmadıkları iddiası üzerinden ele almış, böylelikle de Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Zira Hz. Muhammed gerçekten bir peygamber olsaydı, Müslümanlar Allah'ın melekler aracılığıyla kendilerine yardım edeceğini bilirlerdi. *Risâle* sahibi, bu zemin üzerinde hareket ederek Hz. Hamza komutasında Ebû Cehil'e karşı gönderilen seriyyeyi (Sîfûlbahr, diğer bir adıyla Hamza b. Abdülmuttalib Seriyyesi, 1/623), Ubeyde b. Hâris liderliğinde Ebû Süfyân b. Harb'a karşı sevk edilen seriyyeyi (Râbîğ Seriyyesi, 1/623) ve Sa'd b. Ebî Vakkâs ez-Zührî (öl. 55/675) idaresinde Kureyş müşriklerinin ticaret kervanlarını takip etmek amacı düzenlenen seriyyeyi (Harrâr Seriyyesi, 1/623) örnek olarak sunar.

Söz konusu seriyyelerin ilkinde yani Sîfûlbahr Seriyyesi'nde Müslüman kuvvetlerinin sayıca az olması nedeniyle Hz. Hamza'nın Ebû Cehil ile karşılaşmayı göze alamadığını söyleyen müellif, bu durumu Allah'ın Benî İsrâîl'i Şam ve Filistin'e yönelttiği zaman Tevrat'taki vaadiyle karşılaştırır. Hz. Hamza'nın otuz kişilik süvari birliğinin Ebû Cehil'in üç yüz kişilik birliği karşısında korkmasını, iman açısından zaaf kabul ederek Hz. Hamza'nın dahi yeğeni Hz. Muhammed'e gerçekten inanmadığını ileri sürer. Zira ona göre şayet inanmış olsaydı, Allah'ın meleklerle yardım ulaştıracağını bilirdi.^[9]

Risâle'de Sîfûlbahr Seriyyesi akabinde meydana gelen Râbîğ Seriyyesi'nde de benzer bir durumun yaşandığını savunulmuştur. Buna göre, Ebû Süfyân'a karşı yapılan seriyyede kan dökülmesini müteakip Müslümanlar, müşrikleri kovalamak yerine hemen geri dönmüşlerdir. Oysa ki, Firavun'un Benî İsrâîl'i denize kadar takip zaman süvari kılığında gelen Cebrail Firavun ordusunu peşine takip onları nasıl kurtardıysa, Müslümanların da aynı şekilde meleklerin yardımına mazhar olması beklenirdi.^[10]

Hz. Muhammed'in mucizelerden berî olduğuna dair *Risâle*'de verilen bir başka örnek, Uhud Gazvesi'nde yaşanan bir hadiseyle ilgilidir. Rivâyete göre Hz. Peygamber'in yaralanması üzerine onu korumak amacıyla kendini siper eden Talha b. Ubeydullah et-Teymî'nin (öl. 36/656) parmağı,

[9] Tartar, *Risâle*, 63-65.

[10] Tartar, *Risâle*, 65-66. Her ne kadar *Risâle*'de verilen malumattan olayın aslı tam olarak anlaşılmıyor olsa da anlaşıldığı kadarıyla müellifin kastettiği husus, sadece ok atışlarıyla Müslümanlar, müşrikleri zor durumda bırakmış olmalarına rağmen, peşlerinden gitmeye cesaret edememişlerdir. İlgili hadiseye dair anlatımlar için bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, thk. Marsden Jones, çev. Musa K. Yılmaz (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2016), 48-49.

saldırı sırasında kopmuştur. Müellif bu noktada, Mesîh'in benzer bir olayda kulağı kopan bir adamın kulağını yerine koyarak onu iyileştirdiğini zikreder; buradan hareketle de peygamberlik iddiasında bulunan Hz. Muhammed'in de kendisi uğruna canını siper eden Talha'nın parmağını iyileştirmesi gerektiğini ileri sürer.^[11] Ayrıca eserde Hz. Muhammed'in Uhud Gazvesi'nde yaralanmasından bahsederken, İlyâs,^[12] Danyal,^[13] Hananya^[14] ile diğer peygamberler ve bunların yanı sıra evliyanın zor durumda kaldıklarında melekler tarafından korunduklarını ve hiçbir zarar görmediklerini misal gösterir. Müellife göre, Hz. Muhammed gerçekten bir peygamber olsaydı, melekler tarafından korunur ve söz konusu savaşta yaralanmazdı.^[15]

Risâle'nin peygamberlik alametleriyle ilişkilendirdiği bir diğer unsur gayb bilgisidir. Nitekim *Risâle* sahibine göre;

Peygamber (nebi) kelimesi *haber veren (münbi)* anlamına gelen yani bilinmeyen bir meseleyi aktaran veya henüz gerçekleşmemiş ama gelecekte olacak bir meseleyi önceden bildiren kimseyi ifade eden bir isimdir. Dolayısıyla o, ya bilinmeyen kadim bir meseleyi bildirmektedir ya da henüz gerçekleşmemiş bir meseleyi önceden haber vererek ortaya çıkmasından önce varlığını ilan etmektedir veya gerçekleşmiş olan ama gerçekleşme şekli bilinmeyen bir meseleyi aktarmaktadır.^[16]

Bir peygamber için bu tanıımı esas alan müellif, haliyle geçmiş ve gelecek de dâhil olmak üzere gayb bilgisini peygamberlik alametlerinden biri kabul ederek önceki peygamberlerin bu tür mucizelerinden söz etmiştir. Nitekim eserde Hz. Musa, Yeşaya (İşaya), Yeremya ve Danyal peygamberler ile Mesîh'in geçmişten ve gelecekte verdikleri haberleri aktarırken, Hz. Muhammed'in peygamberliğin alametlerinden olan bu iki özelliği de taşıyan hiçbir haberi bildirmediğini söylemiştir.^[17] 1/623 yılında vuku bulan Harrâr Seriyyesi'nde Kureyş müşriklerine ait kervanları karşılamak üzere Cuhfe'nin dışındaki Harrâr mevkiine yollanan Sa'd b. Ebî Vakkâs komutasındaki birliğin, kervanın geçişinden bir gün sonra buraya ulaşması bir gayb meseli olarak konu edilmiştir. Buna göre kervanın geçeceği zamanı dahi bilmeyen bir kimsenin peygamber olması muhaldir. Öte yandan bu seriyye de diğerlerinde olduğu gibi Tevrat'taki bir anlatıyla örneklendirilmiştir. Bu bağlamda *Risâle*, Saul'un kaybolan eşeklerinin bulunduğu dair Samuel'in haber vermesini, delil olarak getirmiştir.^[18] Bahsedilen seriyyeler dışında Hz. Muhammed'in Veddân, Buvat ve Yenbu gazveleri üzerinde de duran müellif, onun bu seferlerden eli boş geri döndüğünü zikreder ve yine bu gazveleri Tevrat'taki anlatılarla karşılaştırır.^[19]

Öte yandan *Risâle*, önceki peygamberlere dair Kur'an kıssalarının, zaten diğer kutsal kitaplarda anlatıldığını ve küçük çocukların dahi bunları bildiğini; Âd kavmi, Semûd kavmi, kayadan çıkan dişi deve ve fil ashabı gibi hikâyelerin ise sadece Araplar arasında yaygın efsanevi masal ve saf-satalar olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed, geçmişe yahut geçmişte yaşanmış bir hadisenin keyfiyetine dair yeni bir bilgi vermediğinden peygamberlik alametlerinin birinden mahrumdur. Aynı şekilde Hz. Muhammed, geleceğe dair de hiçbir kehanette bulunmamış ve yine gayb bilgisinin ikinci unsurunu da yerine getirmekten aciz kalmıştır.^[20]

[11] Tartar, *Risâle*, 72-73.

[12] Kutsal Kitap, "Krallar 19" (Erişim 3 Şubat 2026).

[13] Kutsal Kitap, "Daniel 6" (Erişim 3 Şubat 2026).

[14] Kutsal Kitap, "Daniel 3" (Erişim 3 Şubat 2026).

[15] Tartar, *Risâle*, 72-73.

[16] Tartar, *Risâle*, 78.

[17] Tartar, *Risâle*, 78-83.

[18] Kutsal Kitap, "Samuel 9" (Erişim 3 Şubat 2026); Kutsal Kitap, "Samuel 10" (Erişim 3 Şubat 2026).

[19] Tartar, *Risâle*, 67-68.

[20] Tartar, *Risâle*, 83-85.

Bu örnekler haricinde eser, Kur'an'da Hz. Peygamber'in hiçbir mucizesinden bahsedilmediğini söyleyerek, kaynaklarda zikredilen mucize muhtevalı olayları mevzu bahis ederek bir kurdun Hz. Peygamber'in önünde durması, uluması ve ağlaması; hicret yolculuğunda Ümmü Ma'bed'in kısır koyunun süt vermesi; Hz. Peygamber'in bir ağacı çağırması ve ağacın yeri yarararak icabet edip ona doğru hızla ilerlemesi; Yahudi Zeyneb bnt. Hâris'in kızartılmış bir koyun vasıtasıyla Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü; Hz. Peygamber'in su kabına eline sokması sonucunda sahâbîlerin ve hayvanların içene kadar suyun taşması hadiselerini ele almıştır.^[21] Nihayetinde bu haberlerin her birinin uydurma olduğunu kaydeden müellif, bu iddiasını bizzat Hz. Peygamber'e dayandırdığı şu sözlerle savunur:

Hiçbir peygamber yoktur ki ümmeti onun aleyhine yalanlar uydurmuş olmasın ve ben de ümmetimin benim aleyhime yalanlar uydurmasından güvende değilim. Dolayısıyla, benden size ne ulaşırsa, onu aranızda bıraktığım Kitap ile karşılaştırın. Eğer ona uyuyorsa ve içinde ondan bir zikir varsa, o bendendir ve ben gerçekten onu söyledim ve gerçekleştirdim. Fakat Kitap'ta ondan bir zikir yoksa, ben ondan tamamen uzağım; o, benim adıma onu nakleden her kimse onun söylediği bir yalandır ve ben ne onu söyledim ne de gerçekleştirdim.^[22]

Görüldüğü üzere *Risâle*, Hz. Muhammed'in peygamberlik alametlerini taşımadığı ve mucize göstermediği fikrini, sürekli olarak önceki peygamberlerin benzer durumlarda gösterdikleri mucizelerle kıyaslayarak ispatlamaya çalışmaktadır. Oysa ki, *Risâle*'de çizilen peygamber tasavvuru, Kur'an'ın Hz. Peygamber nezdinde açıkça sunduğu *mucizelerden berî* peygamber telakkisi ile örtüşmektedir.^[23] Fakat *Risâle*, Hristiyan teolojisinin peygamber anlayışını esas aldığı için, mucizeyi peygamberliğin *de facto* şartı olarak sunmaktadır.^[24] Dolayısıyla buradaki sorun, Hz. Peygamber'in nübüvvetini inkâr noktasında *Risâle*'nin, Hristiyanlığın ve önceki peygamber anlatılarının mucize temelli yaklaşımlarını referans almasıdır. Buna göre Hz. Peygamber'in zorda kaldığı her durumda, meleklerin yardıma gelmesi beklenmektedir. Ancak bu anlayış ne Kur'an'ın ne de Hz. Peygamber'in telkin ettiği bir yaklaşımdır. Kaldı ki, Bedir ve Hendek gazveleriyle ilgili ayetlerde meleklerin yardımı, esasında *Risâle*'nin beklentilerine cevap mahiyetinde olduğu halde, asla bu ayetlerden bahsedilmemiştir. Keza Müslümanlarca en önemli mucizeler arasında sayılan İsrâ ve Mi'râc hadiselerini asla tartışmamaktadır. Dolayısıyla *Risâle* seçmeci bir üslupla Hz. Peygamber'in nübüvvetini inkâr etmeyi desteklediğini varsaydığı rivâyet ve anlatıları kullanmıştır. Mamafih daha önce de söylediğimiz üzere müellifin temel amacı ve misyonu, Hz. Peygamber'in nübüvvetini inkâra yönelik bir reddiye ortaya koymak olduğundan söz konusu tutumu, kendi bağlamı içerisinde oldukça makul ve anlaşılırdır. İşte tam da buradan hareketle, çalışmamızın temel iddiası doğrultusunda *Risâle*'de Hristiyan teolojisi merkezli geliştirilen ve savunulan argümanların bilimsel/akademik oryantalizm üzerindeki etkisini izlemek gayesiyle Hz. Muhammed'e atfedilen mucizevi olaylara dair Sprenger ve Muir'in yaklaşımlarını ele alacağız.

2. GELENEKSEL REDDİYESİLİKTE AKADEMİK REDDİYESİLİĞE

Dokuzuncu yüzyıla tarihlendirilen *Risâle*'de nübüvveti inkâr sadedinde başvurulmuş Hz. Peygamber'in mucizesi olmadığı görüşünün, yaklaşık on asır sonra akademik oryantalizmin öncülerinden Sprenger ve Muir'in argümanları arasında başat bir role sahip olduğu görülmektedir. Reddiye geleneğinin doğal bir yansıması olarak *Risâle*'de sergilenen yaklaşım, kendini merkeze koyarak taraflı bir bakış açısıyla *ötekini* reddetmek, yok saymak üzerinedir. Daha somut ifadesiyle

[21] Tartar, *Risâle*, 87-92.

[22] Tartar, *Risâle*, 92.

[23] el-Ankebût 29/50-51; el-İsrâ 17/90-93.

[24] Tartar, *Risâle*, 99-100.

Risâle, Hristiyan merkezli teolojik anlayışı esas alarak, İslam'ı geçersiz kılmak ve bu bağlamda önce peygamberi hedef almaktadır. Bu amaca ulaşmak üzere de *mucize göstermeyi* peygamberliğin şartı varsayarak, Hz. Peygamber'in nübüvvetini iptal etme gayretine girişmektedir. Özetle *Risâle*, *mucizesi yoksa peygamber değildir; peygamber yoksa din de yoktur*, argümanı ile hareket etmektedir.

Risâle'nin ortaya koyduğu bu algı, önce Doğu ve sonra uzun süre Batı Hristiyanlığını doğrudan etkilemiştir. Aydın'ın çalışmasında detaylı şekilde gösterdiği üzere *Risâle*'nin etkisi, Orta Çağ boyunca Batı Hristiyanlığının İslam'a yaklaşımında tezahür etmektedir.^[25] Ancak Aydınlanma Dönemi sonrası Batı Hristiyan dünyasının *bilimsel* ve *objektif* bir felsefeyle dünyayı okumaya giriştiği iddiasını taşıyarak çıktığı yolda, tarih disiplini de bu anlayıştan nasibini almıştır. Artık tarih, sadece kaynaklarda yer aldığı şekliyle geçmişin salt anlatımı olmaktan ziyade, hem bizatihi kaynakların hem de kaynaklarda anlatılanların sorgulanabilir hale geldiği bir alan olarak görülmeye başlamıştır. Pozitivist-materyalist felsefenin hâkim olduğu on sekizinci yüzyıl, aynı zamanda geçmişi Antik Yunan'a kadar götürülen Batı'nın Doğu'yu okuma biçiminin bilimsel/akademik bir anlayışa bürünmesiyle yeni bir disiplin olarak anılmasına zemin hazırlamıştır: Oryantalizm.

Akademik oryantalizmin İslam'a dönük çalışmaları, interdisipliner bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmış olsa da Kur'an, Hadis, Siyer gibi farklı odaklara ayrılmıştır. Dolayısıyla bu odakları dikkate alarak, doğrudan Hz. Peygamber'i konu edinen, Siyer kaynaklarını kullanan ve böylece Hz. Muhammed'in biyografisi yanında kendi öznel algı ve görüşlerini telif ettikleri literatür için *siyer oryantalizmi* tanımlamasını kullanmak yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede Aloys Sprenger (1813-1893) ve William Muir (1819-1905), Siyer oryantalizminin iki öncüsü olarak kabul edilmelidir. Zira bu iki oryantalist, bilimsel oryantalizmin ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyılda, kendi tabirleriyle "orijinal kaynakları" kullanarak, yine kendi iddialarıyla tarafgirlikten uzak ve bilimsel bir yaklaşımla Hz. Muhammed'in biyografisini kaleme almışlardır. Elbette ki Sprenger ve Muir, tam ve şümüllü bir Hz. Muhammed biyografisi yazan ilk isimler değildir. Bu iki ismi, Humphrey Prideaux (1648-1724) ve George Sale (1697-1736) gibi sabık Hz. Muhammed biyografisi yazan oryantalistlerden ayıran en önemli özellik İbn Hişâm, Vâkıdî ve İbn Sa'd gibi ilk siyer kaynaklarını kullanmış olmalarıdır. Dolayısıyla Sprenger ve Muir'i, geleneksel Batı Hristiyanlığının Hz. Muhammed anlayışının bittiği, bilimsel yaklaşımın başladığı dönemin tam geçiş noktasında Siyer oryantalizminin iki öncüsü olarak nitelemek mümkündür.

2.1. Aloys Sprenger ve Hz. Muhammed'in Mucizelerine Yaklaşımı

Avusturyalı oryantalist Sprenger, aynı zamanda bir tıp doktorudur.^[26] Aralarında İbranice ve Arapça da olmak üzere birçok dil bilen Sprenger, 1843 yılında Hindistan'a gitmiş ve ilk defa burada, hadis literatürü yanında İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Sa'd, İbn Hişâm ve Taberî (öl. 310/923) gibi erken dönem siyer kaynaklarıyla tanışmıştır.^[27] Sprenger'ı Siyer oryantalizmi açısından önemli kılan husus, zikrettiğimiz kaynakları kullanarak Hz. Muhammed biyografisi yazmaya başlayan ilk oryantalist olmasıdır. Nitekim *The life of Mohammad from original sources* başlığını taşıyan 1851 tarihli eseri, Hz. Muhammed'in hayatını yazmak üzere tasarlanmış bir çalışmanın ilk cildi olarak basılmıştır. Sprenger, İngilizce başladığı bu eserin devamını getirmemiş; ancak bunu esas alarak genişlettiği ve 1861-1865 yılları arasında tamamladığı *Das Leben und die Lehre des Moḥammad nach bisher grösstentheils unbenutzten Quellen* başlıklı üç ciltlik Almanca Hz. Muhammed biyografisini kaleme almıştır.^[28]

[25] Fuat Aydın, "Batı'nın İslâm Anlayışının Doğulu Kökenleri".

[26] Burak Kurt, *19. yy Alman Oryantalizminde Hz. Muhammed Çalışmaları: A. Sprenger örneği* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023); Nur, Uddin, *Hint alt kıtasının Batı ile etkileşim sonrası toplum ve siyasetinde Kur'an ve Hz. Peygamber* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024).

[27] Aloys Sprenger, *The Life of Mohammad from Original Sources* (Allahabad: Presbyterian Mission Press, 1851), 63-74.

[28] Aloys Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Moḥammad nach bisher grösstentheils unbenutzten Quellen* (Berlin: Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1861-1865). Eser hakkında bilgi için bk. İbrahim Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* (Ankara: Nobel Yay., 2011), 20-21.

Sprenger, Kur'an'da Hz. Peygamber'e atfedilen dört mucize olduğunu söyler. Ona göre bunlar, ilk vahiy esnasında ve fetretü'l-vahiy sonrasında olmak üzere üzere Cebrail'in görünmesi, İsrâ, Mirâc ve birçok yazarın kabul ettiği ayın yarılmaması (inşikâku'l-kamer) hadiseleridir.^[29] Müellife göre, Cebrail'in görünmesiyle ilgili ayetlerde Hz. Muhammed'in gördüğü şeyin bir yandan Cebrail'e, bir yandan da Allah'a hamledilmesi, ayetlerin tutarsız ve anlamlarının belirsiz olmasından kaynaklanmaktadır.^[30] İsrâ hadisesine ilişkin anlatılarda Ümmü Hânî'nin ifadesiyle Hz. Peygamber'in tüm geceyi evde geçirmiş olmasına ve İsrâ'nın sadece bir rüyadan ibaret olmasına rağmen, bunun fiziki bir yolculuk olarak gösterilmesi, Sprenger'in üzerinde durduğu noktadır. Ümmü Hânî'nin, bunu halka anlattığı takdirde alay konusu olacağı yönündeki uyarısına rağmen Hz. Muhammed, Cebrail'in emriyle gördüklerini insanlara anlatmıştı. Kudüs hakkındaki detaylı sorulara, Hz. Muhammed'in Cebrail'in yardımıyla Kudüs'ün görüntüsünün kendisine gösterilmesi sayesinde cevaplandırabildiğini söyleyen Sprenger, bu olayın uydurma olduğunu belirtir. Ona göre, Hz. Muhammed'in insanlara "Kitaplardan veya şifahi bilgilerden edinmiş olabileceği Kudüs tapınağının bir tasvirini en iyi şekilde satmış olması", "utanmazca bir uydurma"dan başka bir şey değildir.^[31] Mirâc ile ilgili ise Sprenger, Tûr-i Sinâ'da Musa'nın Allah'ı görmesiyle kıyas edildiğinde, gece yolculuğunun Hz. Muhammed'e inananları tatmin etmeyeceğini; dolayısıyla onların "Yahudi peygamberleri veya Mesih hakkında söylenebilecek her şeyi dengeleyecek detayları" ekleyerek, Hz. Muhammed'i göğe çıkardıkları düşüncesindedir.^[32] Sprenger, rivayetlerde nakledildiği şekliyle hadiseyi aktardıktan sonra, yine bunun bir rüya mı yoksa fiziki olarak gerçekleşmiş bir yolculuk mu olduğu konusunda farklı görüşlerin varlığını hatırlatır.^[33] Çoğu haberin bedenen bir yolculuğu savunduğunu, dolayısıyla Hz. Muhammed'in Allah'ı "ölümlü gözlerle gördüğüne" işaret ettiğini söyleyen Sprenger, bunun esasında itikadi açıdan ne Hz. Muhammed'in ne de ashabının kabul edebileceği bir görüş olduğunu kaydeder.^[34] Bunlar haricinde Hz. Muhammed'e atfedilen mucizevi anlatılara da değinen Sprenger, onun doğumu, sütannesinin bakımındayken kalbinin temizlenmesi, Bedir'de meleklerin yardımı, ellerini su kabına sokarak bereketlendirmesi, Tihâme'de her ağacın yaprağında nurdan harflerle "Muhammed Resulullah" yazısının belirmesi gibi anlatılara atıfta bulunur.^[35]

Sprenger, verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'e atfedilen olağanüstü anlatıları, mucize olarak kabul etmez; bunları, "düşmanları kadar samimi takipçileri tarafından da zenginleştirilen son derece abartılı bir efsanevi tarih" olarak niteler.^[36] Zira o, bu konudaki görüşünü Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in, "sadece bir beşer olma" yönündeki ifadelerine dayandırır.^[37] Ancak, Hz. Muhammed'in, hakkında anlatılan olağanüstü nitelikteki olaylara sessiz kalarak, bunu teşvik ettiğini belirten Sprenger, onun ölümünden sonra bu anlatıların "şiirsel" ve "çok anlamlı" şekilde "sembolik bir sistem"e dönüştüğünü savunur.^[38] Zira "coşku, gelişmeye devam ederken, dumansız ateş gibi, nadiren hileden uzak kalır; ve davalarının kutsallığına en içten inanan insanlar, dini duygularla hileler yapmaya en yatkın olanlardır."^[39]

[29] Sprenger'a göre Kur'an'da geçtiği kabul edilen Hz. Muhammed'in mucizeleri için bk. Sprenger, *The Life of Mohammad*, 121-136. Sprenger ayın yarılmaması hakkında, birçok yazarın bunu mucize kabul ettiğini ve bu konuda Kamer Suresinin ilk ayetine (el-Kamer 54/1: "Vakit yaklaştı ve ay yarıldı") atıfta bulunulduğunu belirterek, bunu sadece dipnotta tartışır. Bk. Sprenger, *The Life of Mohammad*, 121, dn. 1.

[30] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 121-123.

[31] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 123-124.

[32] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 124-125.

[33] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 126-136.

[34] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 136.

[35] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 137-138.

[36] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 137.

[37] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 119.

[38] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 120.

[39] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 124-125.

Sprenger'in Hz. Muhammed'e atfedilen mucizeler hakkındaki görüşlerini doğru anlamlandırmak için, öncelikle onun Hz. Peygamber'e dair algısının ortaya konması elzemdir. O, 1851 yılında telif etmeye başladığı Hz. Peygamber'in hayatına dair İngilizce eserinin Hz. Muhammed'in doğumunu ele aldığı kısmında, önyargısını açıkça ifade etmektedir. Buna göre Hz. Muhammed'in annesi, henüz çocuğunu dünyaya getirmeden dul kalmış ve bu yüzden duyduğu keder, onun sağlığını bozmuştu. Öyle ki;

Sık sık yarı uyanık bir haldeyken hayaletler tarafından ziyaret edildiğini hayal ediyor, bu yüzden arkadaşları boynuna ve kollarına demir parçaları bağlamasını tavsiye ediyordu. Muhammed'in sinirli mizacı ve zihinsel melekelerinin dengesiz gelişimi, görünüşe göre annesinden kendisine kalan bir mirastı.^[40]

Sprenger, daha Hz. Peygamber'in doğumundan önceki süreçte, annesinin durumunun üzerinden yansıttığı önyargısını, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin başlarındaki halet-i ruhiyesi ile alakalı anlatılar aracılığıyla meşrulaştırma gayreti içindedir.^[41] Örneğin Hz. Muhammed sütannesinin yanındayken cereyan ettiği kaynaklarda aktarılan kalbinin temizlenmesi hadisesinin farklı zamanlarda tekrar ettiğini savunan Sprenger tarafından bu olay, sinirsel bir nöbet olarak kabul edilir.^[42] Ona göre Hz. Muhammed, hastalığını mucizeye tahvil etmiş; sütannesinin bakımındayken iki meleğin gelip göğsünü yarığını ve kalbini temizlediğini anlatarak henüz dört yaşındaki sütkardeşini olayın şahidi olarak göstermiştir.^[43]

Nübüvvet görevini üstlenene kadar Hz. Muhammed'in bu nöbetleri ne kadar sıklıkta yaşadığına dair tarihî verilerin bulunmadığını söyleyen Sprenger, ilk vahiy anında Cebrail'i görmesi ve fetret döneminin bitişindeki süreci de bu çerçevede değerlendirir. Cebrail'in peygamberlik görevini bildirmesinden sonraki fetret döneminde durumu tasdik için gittiği Varaka b. Nevfel ve Ninevâlı Addâs'ın telkinlerine ve karısı Hz. Hatice'nin ona olan inancına rağmen Hz. Muhammed'in zihnî kaygıları artarak hastalığı ağırlaştırmıştır. Sprenger'a göre Hz. Muhammed'in ikna olmasını sağlayan şey, gördüğü halüsinasyon ve tutulduğu nöbetlerdir. Onun halüsinasyon olarak zikrettiği husus ise fetret döneminin sonunda, intiharın eşiğine geldiği anda Cebrail'in tekrar görünmesidir. Cebrail'i tekrar gördükten sonra eve gelip titremesi ve üstünün örtülmesini istemesi ise geçirdiği nöbettir.^[44]

Sprenger'in İngilizce yayınladığı eserinde Hz. Muhammed ile ilgili dile getirdiği bu ithamı, sonraki yıllarda genişleterek Almanca telif ettiği eserinde daha da ileri boyuta taşımıştır. Aynı zamanda bir tıp doktoru olması vasfıyla Sprenger, "Hysterie und Vision. Arabisches Heidenthum (Histeri ve Hayal. Arap Paganizmi)" başlıklı bir altında Hz. Muhammed'in ruhsal ve sinirsel durumunu tartışır.^[45] O, Hz. Muhammed'in yaşadığı nöbetlerin, şiddetli baş ağrıları ve deve gibi horlamasına benzer krizlerin, kendisini melekelerin ziyaret ettiğini görmesi gibi hayallerin birer belirti olduğunu savunarak, onun hastalığını "Hysteria muscularis (Kas Histerisi)" olarak tanımlar.^[46] Bu hastalığın yansımaları ise şehvet, yalan söyleme ve aldatma eğilimi, halüsinasyonlar görme şeklindedir.^[47]

Sonuç olarak bakıldığında, Sprenger'in Hz. Muhammed'in mucizelerini yok sayması, tıbbi rasyonelleştirme üzerinden gerçekleşmektedir. Esasında Sprenger, Hz. Muhammed'in mucizelerini, hastalığının bir yansıması olarak gördüğü halüsinasyonlarla ilişkilendirirken; aynı zamanda

[40] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 76.

[41] Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 141.

[42] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 77-78; Hz. Muhammed'in sinir hastası olduğuna dair görüşler hakkında genel bir değerlendirme için bk. Özcan Hıdır, *Batı'da Hz. Muhammed İmajı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 227-231.

[43] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 78-79.

[44] Sprenger, *The Life of Mohammad*, 108-109.

[45] Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Moḥammad*, 1/207-268.

[46] Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Moḥammad*, 1/207-208.

[47] Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Moḥammad*, 1/209-211.

nübüvvet iddiasını da bu hastalıkla açıklamaktadır. Zira Hz. Peygamber'in Cebrail'i (ya da melekleri) görmesi, Sprenger tarafından ısrarla mucizevi bir olay olarak nitelenir. Bu denklemde, Sprenger'a göre Hz. Muhammed'in doğa dışı varlıkları görmesi, halüsinasyon olduğu için ne mucizeleri ne de nübüvveti gerçektir. Ayrıca bunları anlatması ve anlatılmasına müsaade etmesi, *kas histerisi* hastalığının bir diğer belirtisi olan *aldatma ve yalan söyleme eğiliminin* yansımasıdır.

2.2. William Muir ve Hz. Muhammed'in Mucizelerine Yaklaşımı

Akademik oryantalizmin siyer alanındaki en önemli isimlerinin başında, kuşkusuz İskoç asıllı İngiliz oryantalist William Muir gelmektedir.^[48] Muir'i önceki dönem oryantalistlerden ayıran en önemli özellik, 1858-1861 yılları arasında dört cilt olarak basılan *The Life of Mahomet* başlıklı çalışmasıyla, siyerin temel eserlerini kullanarak Batı'da ilk ve tam bir Hz. Muhammed biyografisi yazarı olmasıdır.^[49] Sprenger'ın İngilizce kaleme almaya başladığı ve 3 cilt olarak tasarladığı Hz. Muhammed biyografisinin ilk cildini 1851 yılında yayınlayıp diğer ciltleri tamamlaması, Muir'e böyle bir alan açmıştır. Nitekim Muir, eserinde sıklıkla atıfta bulunduğu Sprenger'ın bu çalışmasından oldukça etkilenmiştir.

Muir, tıpkı Sprenger gibi, Hindistan'a giderek misyonerlik faaliyetinde bulunmuş; ayrıca Hindistan'ın eğitim sisteminde büyük izler bırakacak icraata imza atmıştır. Hz. Muhammed'in biyografisi yanında İslam tarihine dair birçok eser telif eden Muir, aynı zamanda *Kindî Risâlesi*'ni İngilizceye çevirmiştir.^[50]

Muir'in Hz. Peygamber'e atfedilen mucizeler konusundaki yaklaşımı, Sprenger'dan çok farklı değildir. İlk olarak, Kur'an'ı referans alarak Hz. Muhammed'in herhangi bir mucize gösteremeyeceğini savunan Muir'in temas ettiği mucizevi anlatımlara değindikten sonra, Hz. Muhammed'in mucizeleri konusunda onun yaklaşımını genel bir çerçevede ele almak uygun olacaktır.

Muir, henüz eserinin giriş kısmında siyerin kaynaklarını tartıştığı bölümde Hz. Peygamber'in mucizelerine temas eder. Burada özelde Kur'an'ın tamamını ileten, aynı zamanda hayatın olağan meselelerinde Peygamberine rehberlik etmesi için Rabbinden talimatlar getiren Cebrail ile; genelde özellikle Bedir gibi zorluk durumlarında Cebrail ve onun atlı ordusu ile Mikail ve İsrail'in ve diğer meleklerin yardımlarına dair anlatılara atıfta bulunur. Muir'e göre bu anlatılar, efsane ve abartıdan ibarettir.^[51] Öte yandan Hz. Muhammed'in yüceltilme arzusunun bunlarla sınırlı kalmadığını söyleyen Muir, erken siyer kaynaklarındaki mucizevi anlatıları zikreder: ağacın yerinden çıkıp ona gelmesi ve geri dönmesini, suikast girişimlerinin kendine mucizevi şekilde bildirilmesini, uzak mesafelerdeki hadiselerin ona gösterilmesini ve gelecek olayların haber verilmesini, bir kişiye yetecek yemeğin çok sayıda kişiye yetecek şekilde bereketlenmesi, aniden yağmur yağdırması yahut yağın yağmuru dindirmesi, kısır keçiden süt sağması, yerden pınarlar fışkırtması, elinden sular akıtması.^[52] Bununla beraber Muir, Hz. Peygamber'in hayatını ele aldığı bölümlerde de mucize anlatılarına yer vermiştir. Örneğin, sütannesi Halime'nin yanındayken Hz. Muhammed'in yaşadığı kalbinin yarılması (şakku's-sadr) hadisesi hakkında Sprenger gibi, bunun muhtemelen bir epilepsi nöbeti olduğunu iddia etmiştir.^[53]

[48] Muir'in genel olarak Hz. Peygamber'e ve siyere dair yaklaşımları için bk. Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 128-138; Yusuf Yılmaz, *İngiliz Oryantalizminde Hz. Muhammed - Sir William Muir'in Siyere Bakışı* (İstanbul: Fabrik Kitap, 2025); Meryem Beyza Aykaç, *Sir William Muir'in Siyeri Örneğinde 19. Yüzyıl Oryantalizminin Hz. Muhammed'in Hayatına Bakışı* (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020).

[49] Bk. William Muir, *The Life of Mahomet* (London: Smith, Elder, & Co., 1858-1861). Eserin içeriği hakkında bk. Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 19-20.

[50] Muir, *The Apology of Al Kindy* (London: Smith, Elder & Co., 1882).

[51] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/lxiii-lxv.

[52] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/lxv-lxvi.

[53] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/21.

Hız. Muhammed'in mucizeleri konusunda Muir'den vereceğimiz bir diğer örnek İsrâ ve Mirâc hadiselerine dair anlatımlar olacaktır. Ona göre hem Ebû Tâlib'in evindeyken bir gece uykusunda kanatlı bir bineğin üzerinde önce Medine'ye, oradan da Kudüs'e yolculuk, hem de Kudüs'ten göğeyaptığı yolculuk, bir rüyadan ibaretti.^[54] Uyanır uyanmaz gördüklerini Ümmü Hânî'ye anlatan Hız. Muhammed, heyecanla insanlara bildirmek için evden ayrılmak istedi. Fakat Ümmü Hânî, onun elbisesinden kavrayarak gitmesine engel olmaya çalıştı. Çünkü, insanların onunla alay edeceğini ve ona hakaretler yağdıracağını düşünüyordu. Nitekim, Muir'e göre, müşrikler onunla alay etmiş; müminlerden de inancı sarsılıp dinden çıkanlar olmuştu. Fakat Ebû Bekir, ona sadakatle inanmış ve anlattıklarının doğruluğunu kabul etmişti.^[55]

Muir'in ana hatlarıyla bu şekilde verdiği İsrâ ve Mirâc hadisesi anlatımlarına dair eleştirilerinin temeli, rüya olarak gerçekleşen bu olayın bedenlen vuku bulmuş gibi anlatılmasına dayanmaktadır. Öyle ki Muir, bu konuda Sprenger'in kaynakları yanlış yorumladığını söyleyerek, onun bu olayda kaynakların çoğunluğunun bedenlen gerçekleşen yolculuğu savunduğu yönündeki iddiasını da eleştirir. Zira Muir'e göre en eski kaynaklar, hadiseyi bedenlen gerçekleşen bir olay olarak değil; bir rüya olarak aktarmaktadır. Bu çerçevede Muir, iddiasını desteklemek adına dört maddede, olayın rüyada gerçekleştiğini söyleyen rivayetlere atıfta bulunur:

1. Vâkîdî ve İbn Hişâm'da yer alan Ümmü Hânî'nin ifadesi.
2. İbn Hişâm'da Katâde ve Hız. Âişe'den gelen "Peygamber'in bedeninin kaybolmadığı, aksine Allah'ın onu geceleyin *ruhen* götürdüğü" rivayeti.
3. Vâkîdî'de geçen Hasan'ın İsrâ Suresinin 60. ayetindeki "rüya" kavramıyla ve Muaviye'nin Hız. İbrahim'in oğlunu kurban etme rüyasıyla açıklaması.
4. İbn Hişâm'ın, bedenlen ya da ruhen olduğu yönündeki görüşlerden hangisi kabul edilirse edilsin, "rüyanın her halükârda gerçek ve sadık olduğu" şeklindeki ifadesi.^[56]

Muir'den son örneğimiz, *Risâle*'de de konu edilen Hayber sonrası Hız. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesidir. Muir, Hayber fethi sonrası cereyan eden Zeyneb bnt. Hâris'in Hız. Peygamber'i zehirleme teşebbüsünü, kaynaklar bağlamında aktarır ve buradaki mucize anlatımlarına dair herhangi bir yorum yapmaz. Fakat Hız. Muhammed'in ilk lokmayı yutmasıyla hemen koyun etinin zehirli olduğunu anladığını ve ağzında kalan lokmayı çıkardığını; Bîşr b. Berâ el-Ensârî'nin ise ondan daha fazla yediğini ve bu yüzden öldüğünü söylediği noktada Muir, dipnotta mucizevi anlatımlara temas eder. Burada, yaygın olan rivayetlerde Hız. Muhammed'in "Kürek eti bana zehirli olduğunu söylüyor" ya da "zehirli olduğunu bildiriyor" şeklinde ifadelerin yer aldığını belirten Muir'e göre bu tür anlatımların ortaya çıkması doğaldır. Çünkü ya anlatıdaki ibareler, böyle bir anlamaya kolayca dönüşecek türdendi ya da Hız. Muhammed'in peygamberlik bilgisinden yoksun olduğu suçlamasının önüne geçilmek istenmişti. Nihayetinde, Muir'e göre Hız. Muhammed kendi adına böyle bir bilgiye sahip olduğu iddiasında bulunmamasına rağmen, hadis literatürü bu işi kolayca onun adına yapmaktaydı.^[57]

Muir'in İsrâ ve Mirâc ile zehirlenme hadisesine dair mucizevi anlatımlara yönelik eleştirisi, genel olarak Hız. Peygamber'in mucizeleri bağlamında anlatılan rivayetlere teşmil edilebilir. Zira ona göre Hız. Muhammed'e hamledilen mucizevi anlatımlar, Kur'an'ın ilkelerine uymamaktadır.^[58] Öte yandan, Kur'an'ın bu net tavrına karşın Hız. Muhammed'in özellikle Cebrail ile iletişimini sü-

[54] Muir, *The Life of Mahomet*, 2/219-220.

[55] Muir, *The Life of Mahomet*, 2/220.

[56] Muir, *The Life of Mahomet*, 2/222, dn 1.

[57] Muir, *The Life of Mahomet*, 4/71-72, dn. 2.

[58] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/lxiii.

rekli vurgulaması, mucizevi anlatıların kaynağı haline gelmiştir. Bu vurguya müminlerin kayıtsız şartsız inancı, “daha onun sağlığında bile ona karşı batıl bir saygı ve korku beslemelerine yol açmıştır.”^[59] Sonuç olarak, Hz. Muhammed’in yolunu açtığı “duyularla idrak edilemeyecek kadar soyut, hayal gücüyle ise bu kadar kolayca kavranabilen bir konuda,” ona inananların ürettikleri aklın neredeyse devre dışı kaldığı fantastik hikâyeler, en basit gerçeklerin bile doğaüstü güçlerle ve dünya dışı bir varlığın alametleriyle süslenmesine dönüşmüştür.^[60] Anlaşıldığı üzere Muir, mucizevi anlatımların temeli noktasında Hz. Muhammed’in olağanüstü birkaç olaya yahut varlığa atıfta bulunarak sağladığı donelere işaret etmekteyse de abartılı anlatımların kaynağı olarak ona inananların coşkulu imanlarının verdiği onu yüceltme arzusunu kabul etmektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed’in hayatına dair eserlerde yer alan mucizevi anlatımlar, olayın ne kadarının gerçek ne kadarının uydurma olduğunun anlaşılmasına engel teşkil etmektedir.

Muir’in mucize anlatımlarına yönelik eleştirisinin temel dayanak noktasını, İslam tarihi kaynaklarının güvenilirlik problemi oluşturmaktadır. O, siyerin başat kaynağı saydığı Kur’an’ın her ne kadar değişmez bir şekilde korunduğunu söylese de vahyi Tanrı kelamı kabul etmez; çünkü Muir’e göre Kur’an, Hz. Muhammed’in kendi uydurmalarıdır.^[61] Öte yandan siyerin kaynakları arasında hadisleri zikreden Muir, hadis külliyyatının yaklaşık bir asırlık şifahi aktarımdan sonra yazıya geçirildiğini belirtir. Bu süre zarfında, sahâbe sonrası tâbiîn neslinin, fiziki olarak görmedikleri Peygamberlerine karşı aşırı yüceltici bir tavır içine girdiklerini, bunun sonucunda ona olağan üstü vasıflar hamlettiklerini savunur.^[62] İlk biyografiler (İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî ve İbn Sa’d) hakkında ise Muir, bunların hadislerden farklı olarak bir olay örgüsünü inşa ettiklerini, dolayısıyla olay bütünlüğünü sağlamak adına zaman zaman farklı rivayetleri birleştirdiklerini ya da yeniden şekillendirdiklerini söylemektedir. Her bir yazarı müstakil olarak değerlendirdiği kısımda Muir, İbn İshâk’ı güvenilir bulurken, İbn Hişâm’ın onun kadar dürüst olmadığını belirtir. Vâkıdî’ye yönelik Şii olduğu yönündeki ithamlara karşı ise Muir, onun içinde yaşadığı dönem itibarıyla, diğerleri gibi Abbasi yanlısı akıma boyun eğmek zorunda kalmış olabileceğini, ancak bu durumun onun tarihçiliğine şüphe düşürmeyeceğini savunur. Sprenger’in İbn Sa’d hakkında uydurma rivayetleri almadığı yönündeki görüşünü eleştiren Muir, İbn Sa’d’ın da en az İbn Hişâm kadar mucizevi anlatımlara yer verdiğini söyler. Dolayısıyla Muir’in kaynaklar konusunda iki önemli vurgusu söz konusudur. İlki, kaynakların henüz teşekkül etmeden önce şifahi yolla aktarılması ve bu aktarımın tâbiîn neslinin Hz. Peygamber’e olan özlem ve hayranlığının etkisiyle şekillenmesi; ikincisi ise eserlerin oluşumunun Abbasi dönemine tekabül etmesidir. Her ne kadar bunlar, kaynakları tamamen güvenilmez kılmayı gerektirecek hususlar olmasa da özellikle mucizevi anlatım içeren olayların gerçekliğinin sınırlarını görmeye engel teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere Muir’in Hz. Peygamber’in mucizeleri hakkındaki düşünceleri, onun kaynak kritiğinin yansımasıdır. Siyeri, açık bir şekilde pozitivist bir bakış açısıyla ele alan Muir, anlatımlardaki mucizevi yahut olağan üstü unsurları reddetmektedir. O, bu tür anlatımlara Hz. Muhammed’in sessiz kaldığını, sahâbenin ve özellikle de Hz. Peygamber’le fiziki âlemde tanışmayan tâbiîn neslinin hayal dünyasındaki yüceltme arzusunun sebep olduğu görüşündedir. Sonuç olarak *Risâle*’de savunulan Hz. Muhammed’in mucize göstermediği iddiası, Muir’in söyleminde pozitivist anlayışın bir sonucu olarak rasyonel zeminde işlenmekte ve mucizevi anlatımların tamamı, tarihsel-eleştirel yaklaşım üzerinden uydurma kabul edilmektedir.

[59] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/lxiii.

[60] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/lxiii.

[61] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/xxvii-xxviii.

[62] Muir, *The Life of Mahomet*, 1/xxxvi.

SONUÇ

On dokuzuncu yüzyılda tarafsızlık ve tarihsel-eleştirel yöntem iddialarıyla ortaya çıkmasına rağmen, siyer oryantalizmin temel paradigmasının Doğu Hristiyan reddiyesi *Kindî Risâlesi*'ne dayanan teolojik zihni bağajlardan kurtulamadığı kanaatindeyiz. *Risâle*, *Christo-centric* bir bakış açısıyla peygamberliğin *de facto* şartı sunduğu mucize göstermeyi, Hz. Peygamber'in şahsında sorgulamakta ve kaynaklarda geçen mucizevi anlatımların tamamını yok saymaktadır. *Risâle*'de özellikle meleklerin yardımı ve gayb bilgisi üzerinden değerlendirilen mucize anlatımları, on dokuzuncu yüzyılda siyer oryantalizminin öncü isimlerinden Aloys Sprenger ve William Muir tarafından da ele alınmıştır. Aynı zamanda bir tıp doktoru olan oryantalist Sprenger, *Risâle*'de olduğu üzere, Hz. Peygamber'in mucize göstermediğini tıbbi gerekçelerle açıklama yoluna gider. Sprenger'a göre Hz. Peygamber, "Hysteria muscularis (Kas Histerisi)" adlı bir hastalıktan mustariptir ve bu hastalığın yansımaları olarak halüsinasyonlar görmektedir. Yine Hz. Peygamber'in vahiy aldığı sırada yaşadığı durumu da hastalığın belirtileri arasında sayan Sprenger, dolayısıyla Hz. Peygamber'e dair mucizevi anlatımları, hastalığın bir yansıması kabul etmektedir. Nitekim kalbinin yarılmasını epilepsi nöbeti; Cebrail'i görmesini, İsrâ ve Mirâc hadiselerini ise halüsinasyonla açıklaması, bu durumun örnekleri olarak zikredilebilir. Öte yandan Muir ise Hz. Peygamber'e isnat edilen mucize anlatımlarını, kaynak ve metin tenkidi bağlamında değerlendirir. Mevcut kaynakların en erken hicri birinci yıldan sonra yazıya geçirildiğini vurgulayan Muir, bu sürede şifahi olarak aktarılan rivayetlerin zamanla abartılı ve mucizevi anlatımlara büründüğünü savunur. Örneğin İsrâ ve Mirâc hadisesine dair erken rivayetlerin iki olayı rüya olarak tanımladığını; ancak sonraki nesillerin bunları mucizevi ve olağan üstü bir mahiyete hamlettiğini söyleyen Muir, bu değişimi Hz. Peygamber'e duyulan sevginin yarattığı yüceltme arzusuyla açıklar. Yani Muir'e göre Hz. Peygamber mucize göstermemiş; ancak onu fiziki olarak görmeyen tâbiîn nesli, zihinlerinde resmettikleri peygamber imgesini, önceki peygamberlerden beri kalmayacak şekilde, mucizelerle ve olağan üstü özelliklerle donatmışlardır. Özetle ifade etmek gerekirse, *Risâle*'de vurgulanan Hz. Muhammed'in mucizesi yoktur, o halde peygamber değildir, önermesi, Sprenger'da Hz. Muhammed'in mucize olarak gördüğü şeyler, halüsinasyondan ibarettir, önermesine; Muir'de ise Hz. Muhammed'in mucizeleri denilen şeyler, inananların uydurduğu abartılı ve efsanevi hikayelerdir, önermesine dönüşmüştür.

Sonuç olarak, on dokuzuncu yüzyıl siyer oryantalizminin temsilcileri "orijinal" kaynaklara ulaşma ve tarihsel tenkit yöntemlerini kullanma bakımından seleflerinden ayrılırlar da; ulaştıkları sonuçlar ve kullandıkları seçmeci üslup bakımından dokuzuncu yüzyıl Hristiyan polemik mirasını aynen sürdürmüşlerdir. Her ne kadar önüne akademik/bilimsel sıfatlarını almış olsa da oryantalizm, geleneksel söylemin üstüne kurulduğu teolojik önyargıların üzerini örten modern bir kılıf ile varlığını rasyonelleştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Alkan, Huzeyfe. "David Samuel Margoliouth'un Hz. Peygamber'in Şahsiyeti Hakkındaki İddialarına Eleştirel Bir Yaklaşım". *İSTEM* 45 (01 Haziran 2025), 1-30. <https://doi.org/10.31591/istem.1612222>.
- Aydın, Fuat. "Batı'nın İslâm Anlayışının Doğulu Kökenleri ya da Abdülmesîh İshak el-Kindî'nin Risâle'sinin Serencamı". *Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılar ve Avrupa Seyahat ve Karşılaşma ve Etkileşim*. ed. Seyfi Kenan. 189-252. İstanbul: İSAM Yay., 2010.
- Aydın, Fuat. *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*. Ankara: Eski Yeni Yay., 2011.
- Aykaç, Meryem Beyza. *Sir William Muir'in Siyeri Örnekliğinde 19. Yüzyıl Oryantalizminin Hz. Muhammed'in Hayatına Bakışı*. Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020.
- Bîrûnî, Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Hârezmî (öl. 440/1049). *el-Âsârü'l-Bâkiye ani'l-Kurûni'l-Hâliye*. b.y.: y.y., ts.
- Bottini, Laura. "The Apology of al-Kindî". *Christian-Muslim Relations -A Bibliographical History Volume 1. (600-900)*. ed. David Thomas ve Barbara Roggema. 585-594. Leiden&Boston: Brill Pub., 2009.
- Hıdır, Özcan. *Batı'da Hz. Muhammed İmaji*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2019.
- Irwin, Robert. *Oryantalistler ve Düşmanları*. çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: YKY Yayınları, 2008.
- Kurt, Burak. *19. yy Alman oryantalizminde Hz. Muhammed Çalışmaları: A. Sprenger Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kutsal Kitap. "Daniel 3". Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/#daniel/3>
- Kutsal Kitap. "Daniel 6". Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/#daniel/6>
- Kutsal Kitap. "Krallar 19". Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/#1-krallar/19>
- Kutsal Kitap. "Samuel 10". Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/#1-samuel/10>
- Kutsal Kitap. "Samuel 9". Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/#1-samuel/9>
- Massignon, Louis. "Kindî, 'Abd al-Masîh b. Ishâk". *Encyclopaedia of Islam*. 4/1021. Leiden: Brill Pub., 1987.
- Muir, William. *The apology of Al Kindy, written at the court of Al Mâmûn (A.H. 215; A.D. 830) in defense of Christianity against Islam. With an essay on its age and authorship read before the Royal Asiatic Society*. ed. ve çev. William Muir. London: Smith, Elder & Co., 1882.
- Muir, William. *The Life of Mahomet*. 4 Cilt. London: Smith, Elder & Co., 1858-1861.
- Platti, Emilio. "Criteria for Authenticity of Prophecy in 'Abd al-Masih al-Kindî's Risâla". *Books and Written Culture of the Islamic World: Studies Presented to Claude Gilliot on the Occasion of His 75th Birthdays*. ed. Andrew Rippin ve Roberto Tottoli. 3-25. Leiden: Brill Pub., 2014.
- Said, Edward W. *Orientalism*. New York: Vintage Books, 1979.
- Sarıçam, İbrahim vd. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*. Ankara: Nobel Yay., 2011.
- Sprenger, Aloys. *Das Leben und die Lehre des Moḥammad nach bisher grösstentheils unbenutzten Quellen*. 3 Cilt. Berlin: Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1861-1865.
- Sprenger, Aloys. *The life of Mohammad from original sources*. Allahabad: Presbyterian Mission Press, 1851.

- Tartar, Georges. *Hivâru İslâmî Mesîhî fî ahdi'l-Halîfetü'l-Me'mûn (813-834): Risâleteyn el-Hâşimî ve'l-Kindî [Dialogue islamo-chrétien sous le calife al-Ma'mûn (813-834): Les Épitres d'al-Hâşimî et d'al-Kindî]*. Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg, Faculté de Théologie Protestante, Doktora Tezi, 1977.
- Troupeau, Gerard. "al-Kindî, 'Abd al-Masîh". *Encyclopaedia of Islam Second Edition*. 5/120-121. Leiden: Brill Pub., 1986.
- Uddin, Nur. *Hint Alt Kitasının Batı ile Etkileşim Sonrası Toplum ve Siyasetinde Kur'ân ve Hz. Peygamber*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*. Thk. Marsden Jones. Çev. Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2. Basım, 2016.
- Van Koningsveld, P.S. "The Aplogy of al-Kindî". *Religious Polemics in Context*. ed. T.L. Hetteema ve A. Van der Kooij. 69-92. Assen: Royal Van Gorcum Pub., 2004.
- Vezzan, Adnan Muhammed. *Oryantalizm ve Oryantalistler*. çev. Yavuz Fırat. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2013.
- Yıkmaç, Yusuf. *İngiliz Oryantalizminde Hiz. Muhammed - Sir William Muir'in Siyere Bakışı*. İstanbul: Fabrik Kitap, 2. Baskı, 2025.

